

COVENANT & CONVERSATION

RAV SACKS İLE İNANCI PERAŞADA BULMAK

"Covenant & Conversation yazı dizisine yaptıkları cömert bağış için Maurice Wohl Charitable Foundation'a teşekkür ederim. Maurice ileri görüşlü bir hayırseverdi. Eşi Vivienne son derece mütevazıydı. Adanmışlık ve zarafetin benzersiz bir birlikteliğiydiler ve yaşamak onlar için vermek demektir."

Vaethanan 5780

Sonsuz Oyun

Popüler yazar ve TED konuşmacısı Simon Sinek, kısa bir süre önce *The Infinite Game*¹ (Sonsuz Oyun) başlıklı bir kitap yayınladı. İlk olarak James P. Carse tarafından dile getirilmiş olan ayrım² dayanan kitap, iki tip girişim arasındaki fark hakkındadır. Bunlardan biri, *sonlu bir oyun*, bir başlangıç ve bitiş noktasına sahiptir. Kurallara itaat eder, sınırları tanır ve kazananları ve kaybedenleri vardır. Çoğu spor böyledir. Sıklıkla, siyaset de böyledir: kampanyalar, seçimler, kanunlar ve tüzükler, başarılı ve mağlup adaylar vardır. İşler, şirketler, çeyrek yıllık kârlara, hisse bedellerine, piyasa payına ve benzeri şeylere odaklandıkları zaman bu şekilde idare edilebilir.

Ancak bir de *sonsuz oyunlar* vardır. Bunların herhangi bir başlangıç noktası veya varış çizgisi yoktur, bariz kazanan ve kaybedenleri yoktur, üzerinde mutabık kalınmış kuralları veya sınırlamaları yoktur. Ressamlık böyledir. Müzik ve edebiyat da aynı şekilde. Beethoven kazanmamıştır. Bach kaybetmemiştir. Büyük sanatçılar kuralları değiştirirler. Beethoven'ın, Schoenberg'in ve Stravinsky'nin yaptığı budur; Van Gogh, Cézanne ve Picasso da aynısını yapmışlardır. Siyaset de, kamuoyu anketlerinin üzerine yükselip, vizyonunu adalet, eşitlik ve halkın ahlaki sağlığı gibi daha büyük meselelere yönlendirdiği zaman bunun gibi olabilir. Eğitim, sınav sonuçlarına ve kalifikasyonlara odaklandığı zaman sonlu bir oyundur; ama anlayış ve karakter gelişiminin genişlik ve derinliği hakkında olduğu zaman o da sonsuz bir oyun olabilir.

Sonlu oyunlar kazanmak için oynanır. Sonsuz oyunlarsa kendi uğurlarına oynanır. Sonlu oyunlar genellikle herhangi bir türden seyirci karşısında gerçekleştirilir. Sonsuz oyunlar ise paylaşımcı niteliğe sahiptir. Onlarla meşgul oluruz, çünkü onlar tarafından değiştiriliriz. Van Gogh, sanatı uğraşmaya değer bir kavram olarak görmek için tablolar satmaya muhtaç değildi. Beethoven en son sonat ve kuartetlerini yazdığı zaman popülerite peşinde değildi. James Joyce *Ulysses*'i yazdığı zaman bir "en çok satan" olmayı hedeflemiş değildi.

¹ Simon Sinek, *The Infinite Game*, Portfolio Penguin, 2019.

² James P. Carse, *Finite and Infinite Games*, Free Press, 1986.

Sonsuz oyunlar, şampiyonluğu kazanmak, piyasanın getirilerinden daha fazlasını kazanmak, bir seçimde zafere ulaşmak gibi, amaca yönelik birer araç değildir. Bunun yerine, sonsuz oyunlar, psikologların ototelik diye adlandırdıkları niteliğe sahiptirler; başka bir deyişle, kendi amaçlarını kendi içlerinde içerirler. Onları yaparız, çünkü aktivitenin kendisi, doğasında, yaratıcı, gayret talep eden, canlandırıcı ve asalet verici niteliktedir.

Tahmin ediyorum ki, bunların basitçe iki farklı oyun tipinden ibaret olmadığı şimdiye kadar anlaşmıştır. Bunlar bir oyunu oynamanın iki farklı yoludur. Eğer herhangi bir zamanda herhangi bir ülkede, siyaset, tek önemli şeyin popülerite oranları ve seçim sonuçları olduğu sonlu bir oyun olarak görülüyorsa, o zaman hızla, yüzeysel, önemsiz ve ilham verici olmaktan uzak hale gelir. Liderlik kalitesi düşer. Halk alaycı ve yanılsamalardan sıyrılmış duruma gelir. Güven aşınır ve sosyal bağlar yıpranır. Buna karşılık, siyaset, liderleri tarafından bir tarih ve kader duygusuyla yükseltildiği zaman, iktidar peşinde yapılan bir koşu değil de, başkalarına hizmet ve bir sosyal sorumluluk şekli haline geldiği zaman, yüksek idealler ve etiksel iştiyaklar tarafından motive edildiği zaman, liderlik devlet adamlığına ve siyasetin kendisi de asil bir çağrıya dönüşür.

Tüm bu söylediklerimin amacı sonlu oyunlara kara çalmak değil. Onlara ihtiyacımız vardır, çünkü hayatın birçok alanında kurallara, sınırlara ve zaman sınırlamalarına gereksinim duyarız. Ancak aynı zamanda sonsuz oyunlara da yerimiz olmalıdır, çünkü onlar, insan ruhunun en yüksek ifadeleri arasındadır.

Bu yansımalar, bugünün *peraşasındaki* iki pasuk tarafından teşvik edilmektedir:

Tanrı'nız *A-Şem*'in emirlerini titizlikle koruyun – ve sana emretmiş olduğu tanıklık ve hükümleri. *A-Şem*'in gözlerinde doğru ve iyi olanı yap... (Devarim 6:17-18).

Buradaki sorun, ilk pasuğun Tora'nın 613 *mitsvasının* hepsini kapsıyor görünmesidir. Ne de olsa *mitsvalar*, ya emir, ya tanıklık ya da hükümdür. Öyleyse Tora neden “*A-Şem*'in gözlerinde doğru ve iyi olanı yap” diye eklemektedir? Doğru ve iyi olanı yapmak, tabii ki, Tanrı'nın emirlerini, tanıklıklarını ve hükümlerini yerine getirmek olmalıdır – ne az, ne de fazla. Öyleyse bu iki pasuk aynı şeyi söylemenin iki farklı yolu değil midir?

Ancak Talmud'un³ açıkladığı gibi: “*A-Şem*'in gözlerinde doğru ve iyi olanı yap”, kişinin, doğru ve iyi olmayan bir şeyi, kanunen yapma hakkına sahip olmasına rağmen yapmaması gerektiği anlamına gelir. Bu, Yahudilikteki önemli bir kanunun temelidir: *dina de-bar metsra*, “bitişik mülk kanunu.” Bir toprak sahibi belli bir toprak parçasını satacağı zaman, ona bitişik konumdaki toprağın sahibi burayı satın alma hakkına sahiptir. Eğer bu toprak parçası başka birine satılırsa, alıcı o toprağı komşuya iade etmelidir ve komşu da, alıcının toprak için ödemiş olduğu fiyatı kendisine öder.

Bu kanun, sırf toprak sahipliği hakkında değildir. Genel olarak bir toprak sahibi, toprağını istediği herhangi bir kişiye satma hakkına sahiptir. Ama bu kanun “doğru ve iyi olanı” yapmakla, yani insanların bazen *menschlichkeit* (insan olmak) diye adlandırdıkları şeyle ilgilidir. Komşu için, bu

³ Baba Metsia 108a

toprağın kendisine satılması muazzam bir iyiliktir. Bu sayede mevcut topraklarından kopuk yerlerde toprak satın almak yerine, elindeki toprakları, devamlılık olacak şekilde genişletebilecektir. Başka biri içinse bu alımı kaybetmek kayda değer bir kayıp olmayacaktır, çünkü başka yerlerden toprak almasıyla buradan alması arasında bir fark yoktur. *Bar metsra* kuralı, kanunun alışlagelik prensiplerinden, ahlaki bir amaç uğruna ayrılmaktadır: kişinin komşusuna yardım etmesi.

Raşi, Talmud'daki bu öğretiyi temel alarak, Tanrı'nın gözünde doğru ve iyi olanı yapmanın "ödün vermek; kanunun katı taleplerinin ötesine geçerek hareket etmek" demek olduğunu söyler.⁴ Ramban bununla hemfikirdir, ancak bir adım öteye giderek, büyüleyici ve temel bir noktayı vurgular:

Bunun niyeti şöyledir ki, Tanrı en baştan itibaren, Tanrı'nın emirlerini, tanıklıklarını ve hükümlerini, Tanrı'nın emretmiş olduğu şekilde yerine getirmek gerektiğini söylemişti. Ve şimdi şöyle demektedir: Tanrı'nın emretmiş *olmadığı* şeylerle ilgili olarak bile, Tanrı'nın gözlerinde iyi ve doğru olanı yapmaya dikkat edin, çünkü Tanrı iyiliği ve doğruluğu sever. Bu önemlidir, çünkü insanların komşu ve arkadaşları karşısındaki davranışlarının veya iş alanındaki tutumunun veya yerel talimatnamelerin tüm ayrıntılarından Tora'nın içinde bahsetmek olanaksızdır. Tora bu gibi çok sayıda kanundan bahseder. Örneğin: "Dedikodu yapma", "İntikam almamalı ve kin gütmemelisin", "Akranının kanı karşısında eylemsiz durmamalısın", "Sağirlara hakaret etmemelisin", "Yaşlıların önünde ayağa kalkmalısın" ve benzerleri. Tora şimdi, genel olarak, kişinin her konuda iyi ve doğru olanı yapması gerektiğini ifade etmektedir ki buna, ödün vermek ve kanunun katı taleplerinin ötesinde hareket etmek de dâhildir.⁵

Ramban, Raşi'yle hemfikir görünmektedir, ama aslına bakılırsa biraz farklı bir noktaya değinmektedir. Raşi, "Kanunu koru ve onun ötesine geç" demektedir. Ramban ise, *kanun tarafından açıkça belirtilemeyecek* bazı şeyler olduğunu söylemektedir: "çünkü insanların davranışlarının tüm ayrıntılarından Tora'nın içinde bahsetmek olanaksızdır." Tora bize, spesifik örnekler vermiştir: dedikodu yapma, intikam alma vesaire. Ama geri kalanı, duruma, koşullara ve karşımızdaki kişi veya kişilere bağlıdır.

Bu yazının başında karşılaştığımız terimlerle konuşursak, Tora'nın tamamen bir sonlu oyun olduğu söylenemez. Büyük bir bölümü öyledir. Kurallar, emirler, tanıklıklar ve hükümler vardır. *Alaha* vardır. Sınırlamalar vardır: süt, et, kamusal alan, özel alan. Başlangıçlar ve bitişler vardır: Sabah Şema söylemek için en erken ve en geç saatler. Başarılar ve mağlubiyetler vardır: kişi Omer saymayı ya tamamlamayı başarabilir veya başaramaz. Tüm bunlar, Sonsuz Olan'a adanmış olmalarına rağmen, sonludur.

⁴ Raşi'nin kullandığı *lifnim mişurat adin* terimi aslında kanunun katı taleplerinin "ötesinde" değil, "içinde" anlamına gelir. Bununla kastedilen şudur: Kanun bana belli başlı haklar vermiştir, ama ben bunları kullandığım takdirde başka bir kişinin refahına zarar gelebileceği için onları kullanmamaya karar verebilirim. "İçinde" sözcüğünü anlamı, "Meşru hak iddiamı elde etmek için bana tanınan sınırı en sonuna kadar zorlamıyorum. Sınırın içinde kalıyorum. Hakkımdan feragat etmeyi tercih ediyorum" şeklindedir.

⁵ Ramban, Devarim 6:18 açıklamaları; ayrıca bkz. Ramban'ın buna benzer bir çizgiyi takip ettiği Vayikra 19:2 açıklamaları.

Ancak Ramban'ın söylediği (ki bunu Magid Mişne de söylemektedir⁶), ahlaki yaşamda, kurallara indirgenemeyecek önemli alanlar olduğudur. Bunun sebebi, kuralların, genel hallerle ilgili olması, insan yaşamlarının ise özel nitelikte olmasıdır. Hepimiz farklıyızdır. Kendimizi içlerinde bulduğumuz tüm durumlar da aynı şekilde birbirinden farklıdır. İyi insanlar ne zaman konuşacaklarını, ne zaman sessiz kalacaklarını, ne zaman öveceklerini, ne zaman meydan okuyacaklarını bilirler. Konuşulmamış bir sözü duyarlar, gizli acıyı hissederler, kendilerinden çok, diğer insana odaklanırlar ve kendilerini doğru ve iyi olandan aşağı kalan herhangi bir şeyden içgüdüsel olarak uzağa götüren, derinlemesine içselleştirilmiş bir ahlaki duygunun rehberliğinde ilerlerler. “A-Şem’in gözlerinde doğru ve iyi olan”, sonsuz bir oyun niteliğindeki ahlaki yaşamla ilgilidir.

Teilim 15’te böyle bir insanla ilgili güzel bir anlatım vardır: “Yürüyüşü masumane olan, doğru olanı yapan, kalbinde hakikati konuşan... Akranına kötülük etmeyen, ve başkasına kara çalmayan,... acı verdiği zaman bile yeminini tutan ve fikrini değiştirmeyen... Her kim bunu yaparsa, asla sarsılmayacaktır.”

Bilmemiz ve gözetmemiz gereken tek şeyin, *ben adam le-havero*, başka insanlarla aramızdaki etkileşimleri düzene sokan kurallar olduğunu düşündüğümüz zaman temel bir hataya düştüğümüze inanıyorum. Bu kurallar elzemdir, ama aynı zamanda eksiktir. Kurallar izin verdiği zaman bile başka birine yanlış yapmamıza, zarar veya acı vermemize izin vermeyen bir vicdan duygusunu geliştirmeye ihtiyacımız vardır.⁷ Ahlaki yaşam, kurallara indirgenmesi mümkün olmayan sonsuz bir oyundur. Bir “doğru ve iyi” duygusunu öğrenmeye ve içselleştirmeye ihtiyacımız vardır.

Şabat Şalom

Jonathan Sacks

Rabbi Sacks'ın diğer mahaleleri için lütfen www.rabbisacks.org sitesini ziyaret edin.

📍📞📧 @rabbisacks

© Rabbi Sacks - Tüm hakları saklıdır.

Rabbi Sacks'ın Ofisi Gerson and Constance Trust tarafından desteklenmektedir.

⁶ Bkz. Magid Mişne'nin Rambam, İlahot Şehenim 14:3'e yaptığı açıklamalar.

⁷ Ramban, bu ve benzeri durumlar hakkında *naval bi-rşut a-Tora* fikrini geliştirmiştir. Bkz. Ramban'ın Vayikra 19:2 açıklamaları.